

Kina som kärnvapenmakt

När Kina 1964 detonerade sin första atombomb, visade det sig att man där behärskade en långt mer avancerad teknik än vetenskapsmännen i omvärlden väntat. Redan mindre än tre år senare kom Kina med sin första vätebomb, vilket var överraskande snabbt. De stora kärnvapenmakterna började ompröva sin inställning till den kinesiska faran. Överstelöjtnant Nils Palmstierna har här samlat material om Kina som kärnvapenmakt, och han kan visa att man väl producerat vapnen men att man har betydande svårigheter med vapenbärarna. Utvecklingen på området tycks också ha stagnerat. Utan tvivel är det härvidlag kulturrevolutionen som spelat in. Det är inte så att denna visade Kina från någon som helst fredlig sida: propagandan och verkligheten skiljer sig åt. Men kulturrevolutionen isolerade Kinas vetenskapsmän, och dessa har först i dagarna visat tendenser att söka återvinna kontakter med västvärlden.

I nr 7 av förra årgången av denna tidskrift gjordes en bedömning av resultatet av förhandlingarna mellan Sovjetunionen och USA om begränsning av kärnvapenrustningarna – Strategic Arms Limitation Talks, SALT. Det framhölls att förhandlingarna kommer att ta lång tid. Detta bekräftades i slutkommunikén efter förhandlingsskedet i Helsingfors i mitten av december förra året. Nästa förhandlingsomgång kommer att börja under andra hälften av 1971. En av orsakerna till svårigheterna att nå en överenskommelse är att Kinas kärnvapenkapacitet i hög grad påverkar de båda supermakternas överväganden.

Kina är ett slutet samhälle, underättelserna därifrån är få och ofta motsäggande. Detta har lett till att landets resurser och utvecklingsmöjligheter har ömsom över-skattats och ömsom underskattats i utlandet. Moderna underrättelsesystem har emellertid gjort det möjligt att väl följa utvecklingen av kärnvapen och robotar i Kina. När därför Kina 16 oktober 1964 detonerade sin första atombomb kom detta inte som en överraskning. Redan 17 dagar i förväg hade nämligen utrikesdepartementet i Washington förutsagt det kommande provet. Det överraskande var i stället att kineserna redan i sitt första prov hade lyckats detonera en uranbomb i stället för en plutoniumbomb, vilket innebar att de behärskade en oväntat avancerad teknik. De tidigare fyra kärnvapenmakterna hade alla behövt använda plutonium vid sina första tester. Kinas första vätebomb följde redan 17 juni 1967, två

och ett halvt år tidigare än vad amerikansk expertis hade ansett vara möjligt. Det förflöt alltså endast 2 år och 8 månader mellan den första atom- och den första vätebomben, en anmärkningsvärd prestation. Sovjetunionen hade behövt 4 år, Storbritannien 4 år och 7 månader samt Frankrike 8 1/2 år för att ta detta steg. Härigenom gick Kina förbi Frankrike och inträdde som fjärde stat i »vätebombsklubben».

Kina känner sig hotat

Välvilliga besökare i Kina – författare, affärsmän, chefredaktörer – som aningslöst låter sig ledas runt i det stora landet från det ena noga preparerade objektet till det andra, brukar efter hemkomsten redovisa sina intryck som kanske som betalning för gästfriheten regelmässigt är okritiska. Det är ju nämligen mera smickrande att bli inbjuden av en värd som strängt begränsar sina gästers antal än av en som håller öppet hus för alla. Vad som tycks göra starkast intryck är det av vänlighet och fredsvilja präglade kulturella klimatet. Men bakom denna pacifistiska mask – fabeln om lejonet och åsnan kommer osökt i tankarna – sättes sedan 20 år enorma ekonomiska, materiella och mänskliga tillgångar in på rustningar. Orsaken är att Kina efter kriget i Korea, ockupationen av Tibet, kriget mot Indien och motsättningarna till Sovjetunionen känner sig hotat. Inte så mycket, som propagandan vill visa, av USA utan främst av den store grannen Sovjetunionen. Faran från USA var kanske en realitet under 50-talet med stri-

derna om öarna Quemoy och Matsu. Konflikten med Sovjetunionen var däremot under 60-talet den stora, långt allvarligare frågan, inte minst under de år Kina gjorde sin stora satsning på att skapa ett strategiskt kärnvapensystem.

De snabba kinesiska framstegen på detta område fram till 1968 medförde i USA en överskattning av Kinas vidare utvecklingsmöjligheter. Atomenergikommittén förutsade i slutet av 1967 att Kina inom ett år skulle kunna avskjuta robotburna vätebomber mot USA. Detta ledde i sin tur till att både USA och Sovjetunionen påskyndade utvecklingen av sina försvarssystem mot robotar. Båda dessa makter har börjat bygga upp ett antirobotförsvar – Anti Ballistic Missile, ABM – vari ingår med kärnstridspetsar försedda robotar, som skjuts upp mot anfallande robotar och förstör dessa på stor höjd. Sovjetunionen har redan ett operativt användbart försvar av Moskvaområdet och i USA är ett sådant försvar under utbyggnad. Kongressen har uttryckligen förklarat detta försvarssystem vara avsett för försvar mot kinesiska robotar. Kapprustningen mellan de två stora kärnvapenmakterna har sålunda på detta sätt ökat i intensitet.

Motgångar under kulturrevolutionen

Det skulle emellertid visa sig att den väntade utvecklingstakten inte kunde hållas. Efter sex framgångsrika prov, under vilka en vätebomb på tre megaton bringats till detonation 24 december 1967, blev det sjunde provet ett misslyckande. Det radioaktiva utfallet efter detta försök visade alla

de ämnen som krävs för en vätebombsdetonation – uran 235 och 238 samt litium 6 – men detonationen var endast av 20 kilotons styrka. Den förbigicks också med tystnad av den kinesiska ledningen i motsats till tidigare skrytsamma kommunikéer om lyckade prov. Nästa försök dröjde ett helt år och visade inga framsteg. Samma blev förhållandet med följande provserie om tre försök.

Kinas robotprogram synes ha rönt förhållandevis än större bakslag. Trots tio års forskning och utvecklingsarbete med bl a ett framgångsrikt försök 27 oktober 1966 med en medeldistansrobot har inga ytterligare framsteg kunnat iakttas på detta område. En uppskjutning av en satellit i jordatmosfären i april 1970 kan tyda på att kineserna nu ger prioritet åt interkontinentala robotar. Några flygförsök över Stilla havet eller Indiska oceanen, vilka är nödvändiga led i utvecklingen, har emellertid ännu inte ägt rum. Härför saknar Kina för närvarande lämpligt utrustade fartyg.

Varför har de antaganden som grundades på rimliga interpoleringar av den dittillsvarande utvecklingen slagit fel? Sannolikt är kulturrevolutionen en starkt bidragande orsak härtill. I dess begynnelse lämnades vetenskapsmännen tills vidare i fred, särskilt de som arbetade inom den strategiska kärnvapenforskningens område. De till och med berömdes för sitt nyttiga och patriotiska arbete. Ledningen såg tydligen helt pragmatiskt på denna fråga.

Men efter hand som vänsterextremisterna fick större inflytande försvann veten-

skapsmännens immunitet. De vetenskapliga förbindelserna med Västeuropa upphörde. Kineserna slutade att sända sina studerande och forskare utomlands samt inställde distributionen av vetenskapliga tidskrifter, vilka inte ens längre publicerades inom landet. Inga utländska vetenskapsmän fick heller komma in i Kina och de kinesiska forskare som ännu var utomlands kallades tillbaka. Sålunda måste de två kvarvarande av ursprungligen sju forskare vid Niels Bohr-institutet i Köpenhamn återvända till Kina i början av 1967. I december samma år ställdes vetenskapsakademien under militär ledning för att dess medlemmar skulle läras utöva självkritik. I februari 1968 skrev en Shanghai-tidning att inget vetenskapligt arbete utförts på ett år. Ledaren för kärnvapenforskningen, marskalk Nieh Jung-Chen, tvingades efter häftiga angrepp att till Mao överlämna skriftlig självkritik och ersattes på sin post under ett års tid av Chou En-Lai. Många framstående kärnfy-siker arresterades och utsattes för offentlig skymflig behandling. Enligt en av japanska utrikesdepartementet offentliggjord studie i maj 1969 har omkring 400 000 kinesiska studenter gått miste om närmare tre års utbildning, eftersom skolor, tekniska institut och andra högre läroanstalter hölls stängda. I april 1968 måste Chou En-Lai rapportera till Mao, att oroligheterna medfört sådana svårigheter, att hänsyn till försvarsberedskapen och hjälpen till bl a Nordvietnam krävde att stridigheterna och motsättningarna inom kärnforskningsområdet och krigsindustrin måste upphöra.

Inte förrän vid årsskiftet 1969/70 torde arbetsförhållandena blivit mera normala.

Läget i dag

Kina bedömes i dag kunna tillverka omkring 100–120 atombomber av 20 kilotons styrka eller motsvarande mindre antal kraftigare atom- eller vätebomber. Men möjligheterna att sända dessa mot önskat mål är mycket små. Sjöstridskrafterna är helt uppbyggda för kustförsvar. Marinens enda anfallsvapen utgörs av 33 dieseldrivna ubåtar, samtliga ryskbyggda. Av dessa är emellertid bara en enda försedd med utskjutningstuber för robotar med en räckvidd av högst 650 km.

Flygvapnets offensiva förmåga är också liten. Kina har visserligen med omkring 2 800 flygplan världens i storlek tredje flygvapen. Men dess uppbyggnad och utvecklingstendens pekar på att det i första hand är avsett för defensiva uppgifter. Tyngdpunkten ligger på jakten och inga tecken visar på att man avser bygga medeltunga eller tunga bombplan. Flyget har stora utbildningsvårigheter på grund av bränslebrist. I flygstrider över Formosaundet förlorade så sent som 1969 kineserna 10 piloter mot en för Formosaflyget. Flygplanen är dessutom gamla, till större delen från tiden för andra världskriget och Koreakriget. I slutet på 1950-talet levererade Sovjetunionen omkring 400 lätta bombplan Il-28, men av dessa var 1969 endast omkring 150 operationsdugliga. Detta plan kan ta en bomblast av 2 ton och har en räckvidd av omkring 1 500 km och är inte något strategiskt flygplan. Där-

emot är det väl användbart för att hota Kinas grannstater.

Flygvapnets effektivaste plan, Tu-4, är ett medeltungt plan som användes vid fällningar av atombomber under proven, men av dessa plan finns nu mindre än tio som är operationsdugliga.

Klyftan mellan USA och Sovjetunionen å ena sidan och Kina å den andra beträffande kärnvapenkapacitet har vidgats de senaste två åren. Det beror dels på att de båda förstnämnda makterna har byggt upp sina försvarssystem, dels på att båda även anskaffat det nya offensiva vapnet MIRV, som är en robot som medför flera kärnvapenspetsar vilka samtidigt kan inriktas mot skilda mål. Mot detta vapen har Kina för närvarande intet försvar. När Kinas läge i slutet av 1967 sannolikt var relativt bäst i förhållande till USA:s beträffande kärnvapenkapacitet, bedömdes Kina behöva minst 15 år för att nå vedergällningsförmåga gentemot USA.

Tre utvecklingslinjer

Vilken väg Peking väljer för att söka nå en förmånligare kärnvapenbalans i förhållande till USA och Sovjetunionen vet man nu ingenting om.

Det finns tre vägar att gå. Kina kan satsa på att utveckla interkontinentala robotar, vilket ur politisk, psykologisk och framför allt propagandistisk synpunkt kan te sig frestande, men vilkas strategiska värde är mera tvivelaktigt. En andra möjlighet är att söka skapa ett strategiskt ubåtsvapen av Polaristyp, dvs ubåtar med kärn-

vapenladdade robotar av minst medeldistansräckvidd. Detta kan möjligen ske antingen genom att bygga om redan befintliga ubåtar eller genom ett nytt program för oceangående ubåtar, försedda med utskjutningsanordningar för flera robotar. En sådan strategisk kärnvapenstyrka skulle både ur kostnads- och trovärdighetssynpunkt vara lämpligare än det första alternativet. Men ingenting tyder på att någon sådan marin byggnadsverksamhet påbörjats. Flottan är fortfarande den svagaste länken i Kinas konventionella försvar. En tredje linje – främst riktad mot Sovjetunionen – vore att förstärka det nuvarande svaga strategiska flyget med ett antal robotar av medeldistanstyp. Förberedelser för att upprätta utskjutningsplatser för sådana har iakttagits i västra Kina. Om ett sådant beslut genomförs, skulle även neutrala stater och med USA allierade i Asien lätt kunna utsättas för kärnvapenutpressning. Men i sådant fall måste Peking väga dessa fördelar mot risken att Indien eller Japan kan bli kärnvapenmakter.

Vilken kurs den kinesiska ledningen än väljer, att utveckla interkontinentala robotar, kärnvapenbärande ubåtar eller strategiskt flyg, kommer den att ställas inför stora problem. En fördubbling eller tredubbling av de nuvarande militära utgifterna på omkring 7,5 miljarder dollar torde erfordras. Med hänsyn till den ringa ökningen av bruttonationalprodukten, knappast 4 % årligen, måste en dylik höjning

av försvarsbudgeten komma att medföra betydande svårigheter för folkförsörjningen och även sannolikt leda till begränsningar för de konventionella stridskrafternas utveckling.

Till detta kan komma svårigheter att till fullo utnyttja de vetenskapliga och ingenjörstekniska resurser som finns tillgängliga. Erfarenheten visar att forskningen och produktiviteten ofta hämmas av hårdhänt politiskt ingripande i administration och företag. Det är kanske inte så lätt att frambringa »nya människor», som är lika skapande och produktiva som specialister och samtidigt hängivna i sina påtvingade studier i maoism. Avbrottet i förbindelserna med vetenskapsmännen i Europa och misstron mot i Västerlandet utbildade kinesiska forskare kan också vålla svårigheter.

Slutligen må nämnas att huvuddelen av de vetenskapsmän som varit ansvariga för kärnvapen- och robotutvecklingen utbildades i Europa och Amerika på 1930- och 40-talen. Dessa nalkas nu pensionsåldern. Därigenom uppstår inom kort ett successionsproblem. Måhända kan detta vara en orsak till att Kina på sistone börjat visa tecken på att avbryta sin självvalda isolering och återknyta politiska och vetenskapliga förbindelser med Västeuropa. Om dessa inte upprättas kommer sannolikt utvecklingen att ske långsamt, och det blir inte tal om något nytt »stort språng framåt».